

Respektere religion eller vanære religion?

FN-debattene om ”combating defamation of religion” i lys av menneskerettene til religions-, livssyns- og ytringsfrihet

TORE LINDHOLM

De langvarige og seiglivetete debattene i FNs organer om ”combating defamation of religion” er ennå ikke avsluttet. Striden har stått, og den står fortsatt, mellom tunge interesser og basante politiske posisjoner som vanskelig kan forenes. På den ene siden står stater som vil oppnå internasjonal politisk og muligens også rettslig oppslutning om å bekjempe vanæring av religion. På den andre siden står stater som hevder en slik anerkjennelse har ødeleggende menneskerettslige implikasjoner.

Debatten om “combating defamation of religion” i FN 1999 – 2012

Denne internasjonale debatten begynte for alvor i april 1999. Da fremmet Pakistan, på vegne av Den islamske konferansens organisasjon (Organisation of Islamic Conference, OIC¹), et resolusjonsforslag i FNs Menneskerettskommisjon, med overskriften ”Defamation of Islam”. Etter forslag fra andre stater ble

denne overskriften raskt endret til "Defamation of Religions" og innholdet tilsvarende omredigert. Resolusjonsteksten, som ble vedtatt uten at noen stater stemte imot, oppfordrer (i punkt 4)

alle stater til, innenfor rammen av deres nasjonale lovgivning, og i samsvar med internasjonale menneskerettsinstrumenter, å gjøre alle tilbørlige tiltak for å bekjempe hat, diskriminering, intoleranse og voldshandlinger, ydmykelse og tvang motivert av religiøs intoleranse, herunder skjending av religiøse steder, og til å oppmuntre til forståelse, toleranse og respekt i saker som angår tros- og livssynsfrihet.²⁻³

Henvisningen til internasjonale menneskerettighetsinstrumenter er viktig. Oppfordringene i punkt 4 er i seg selv knapt kontroversielle. Punkter i resolusjonsteksten som – i tilbakeblikk og i lys av den senere debatten – kan synes mer problematiske, er at den uttrykker (i punkt 1) "dyp bekymring for negativ stereotypisering av religioner", (i punkt 2) "dyp bekymring for at islam ofte og feilaktig assosieres med menneskerettsbrudd og med terrorisme", og (i punkt 3) "bekymring for enhver rolle der media blir brukt til å hisse til voldshandlinger, fremmedfrykt, eller tilsvarende intoleranse og diskriminering overfor islam eller overfor noen som helst annen religion". Men, i 1999 ble resolusjonsforslaget vedtatt i FNs Menneskerettskommisjon uten avstemming og uten debatt.

En liknende resolusjon ble vedtatt i 2000, også da uten avstemming. Menneskerettskommisjonen vedtok også de fem påfølgende år liknende resolusjoner, men fra 2001 først etter avstemminger og reelle og tiltakende grundige debatter. Forholdstallet mellom flertall og mindretall i Kommisjonen forble fra 2001 av likevel nokså uendret (mellom 28 og 30 stater stemte for; 15 stemte imot, og 8 eller 9 forholdt seg avholdende). Resolusjonsoverskriftene endret seg, med ett slående unntak, ikke mye underveis: fra "Bekjempelse av vanæring av religion som et middel til å fremme menneskeretter, sosial harmoni og religiøst og kulturelt mangfold" (2001), via "Bekjempelse av vanæring av religion" (2002) til "Bekjempelse av vanæring av religioner" (2003, 2004, 2005).

Innholdet i "combating defamation"-resolusjonene forble

stort sett det samme, med ett unntak: 2001-resolusjonen dristet seg allerede i overskriften til å presentere den politiske kampen mot vanæring av religion som et middel til å fremme menneskeretter. Jeg vil anta at i det minste følgende to påstander i resolusjonen fra 2001 (E/CN.4/RES/2001/4) provoserte til motstand:

Noting with concern that defamation of religions is among the causes of social disharmony and leads to violations of the human rights of their adherents

og

3. *Encourages* States, within their respective constitutional systems, to provide adequate protection against all human rights violations resulting from defamation of religions and to take all possible measures to promote tolerance and respect for all religions

Resolusjonen påstår altså at vanæring av religioner er blant årsakene til og kan resultere i menneskerettskrenkelser, mens den unnlater å påpeke at håndheving av rettslige forbud mot blasfemi og mot vanæring av religion i seg selv krenker grunnleggende menneskeretter. – Her er vi ved stridens ideologiske kjerne.

I 2005 fremmet så Jemen, igjen på vegne av OIC, et resolusjonsforslag i FNs Hovedforsamling under overskriften "Combating Defamation of Religions".⁴ Teksten fokuserer utvetydig på vanæring av religioner og [underforstått: etter "9/11" dvs. terrorangrepet mot USA 11 september 2001] på "en voksende tendens til utsagn som angriper religioner, især islam og muslimer", og den oppfordrer FNs medlemsstater, FNs organer og det internasjonale samfunn til en rekke tiltak. I Hovedforsamlingen 16. desember 2005 stemte 101 stater for resolusjonen, 53 imot og 20 avholdt seg fra å stemme.

I mars 2006 ble FNs Menneskerettskommisjon erstattet av FNs nye topporgan for menneskerettsspørsmål, Menneskerettsrådet, et organ med noenlunde tilsvarende oppgaver og – som det har vist seg – med mange av de samme innbygde proble-

mene. I Menneskerettsrådet fortsatte de årlige debattene om resolusjonsforslag framsatt på vegne av OIC til støtte for å bekjempe "defamation of religions". Men stemmeflertallene for slike forslag skrumpet nå langsomt inn og motsynspunktene fikk flere og tydeligere stemmer. Samtidig ble debattene og tau-trekkingen videreført også i en rekke av FNs andre menneskerettsorganer, herunder: Kommisjonen for å eliminere rasediskriminering; Høykommissæren for menneskeretter; Spesialrapportøren for nåtidige former for rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og tilsvarende intoleranse; Spesialrapportøren for religions- og livssynsfrihet; og Spesialrapportøren for å fremme og beskyttelse rettigheten til menings- og yttringsfrihet.

Resolusjonsdebattene om "combating defamation of religion" gjentok seg også årvisst i FNs Hovedforsamling.

"9/11", terrorangrepet mot USA, ble som kjent utført med foregitt begrunnelse i islam. Det dannet et historiske vannskille og ble etterfulgt av USAs krigføring i Irak og i Afghanistan, med dens ødeleggende interne konflikter i begge land og med Guantanamo og Abu Ghraib som åpne skamletter på USA og "Vesten" i forhold til den muslimske verden. De politiske og ideologiske debattene omkring OICs ønske om å bekjempe "defamation of religion" – og især om å bekjempe vanæring av islam og negativ stereotypisering av muslimer – var blitt så omgripende at partene, først og fremst muslimske og noen asiatiske og afrikanske stater på den ene siden og vestlige stater og deres allierte på den annen, søkte mot et kompromiss i FN.

Et viktig skritt ble tatt 30. september 2009 da et omforent forslag fra Egypt og USA ble lagt fram i Menneskerettsrådet. Denne nye resolusjonsteksten⁵ nevner ikke lenger "defamation of religion" (bortsett fra å uttrykke bekymring for misbruk av rettsregler om "defamation"). Men den fordømmer "rasemessig og religiøs stereotypisering". Det egyptisk-amerikanske forslaget ble vedtatt ved konsensus. Men, den franske representanten i Menneskerettsrådet framholdt at EU stadig vekk forkastet, og ville fortsette forkaste, begrepet om "defamation of religion". På vegne av EU uttalte han at begrepet ikke faller inn under menneskerettens ansvarsområde ettersom det er i motstrid med rettigheten til yttringsfrihet. "Menneskerettene beskytter ikke og bør ikke beskytte trossystemer".⁶ Og striden omkring "defama-

tion of religion” fortsatte både i Menneskerettsrådet og i Hovedforsamlingen gjennom 2009 og 2010.

OIC så fremdeles ikke grunn til å fravike prosjektet om å vinne legitimering i internasjonale menneskerettsfora for kampen mot ”vanæring av religion” – mer eller mindre med støtte i de internasjonalt anerkjente menneskerettsprinsippene. Men motstemmene fra vestlige stater – likeledes med begrunnelse i menneskeretter – var blitt stadig klarere og sterkere, og de sto dessuten under voksende trykk fra NGOer og sivilsamfunnsaktører. I 2009 vedtok Hovedforsamlingen atter et resolusjonsforslag om å bekjempe vanæring av religion, men nå med bare 80 stemmer for, hele 61 stemmer imot, og 42 avholdende. I Menneskerettsrådet i 2009 ble Pakistans tilbakevendende resolusjonsforslag på vegne av OIC vedtatt med bare 20 stemmer for, 17 stemmer imot og 2 fraværende. Året etter var stemmetallene 20 for, 17 mot og hele 8 avholdende. Pakistans tidligere ambassadør til Genève forteller at ”Pakistan i 2010 måtte jobbe overtid bare for å sikre et simpelt flertall i Menneskerettsrådet for OIC-resolusjonen”.⁷

Tiden kunne synes moden for et kompromiss langs den veien som var blitt åpnet i 2009 med den samstemmig vedtatte egyptisk-amerikanske resolusjonsteksten. 11. april 2011 hadde riktignok FNs Hovedforsamling atter en gang vedtatt en resolusjon med tittelen ”Bekjempelse av vanæring av religion” (A/RES/65/224).⁸ Men få dager tidligere, 24. mars 2011, hadde det skjedd et tilsynelatende gjennombrudd i retning av et kompromiss. FNs Menneskerettsråd syntes omsider å ha endret kurs. Det vedtok, uten avstemming, et resolusjonsforslag fram satt av Pakistan på vegne av OIC. Resolusjonsforslaget hadde den heller tungroddede overskriften ”Bekjempelse av intoleranse, negativ stereotypisering, stigmatisering, diskriminering av, oppfordring til vold, og voldshandling mot personer basert på religion eller livssyn”. Men vanæring av religion var ikke lenger nevnt i resolusjonsteksten (A/HRC/RES/16/18).⁹

Hovedforsamlingen vedtok senere same år, 19. desember 2011, en liknende resolusjon under samme tittel, etter forslag fra De forente arabiske emirater (A/RES/66/167).¹⁰ Menneskerettsrådet vedtok i 2012, nå etter forslag av Australia, Pakistan og Venezuela, nok en gang samstemmig en resolusjon om å

bekjempe intoleranse, negativ stereotypisering, stigmatisering (osv.) – og uten at ”combating defamation of religion” var med på lasset (A/HRC/RES/19/25).¹¹

De to gjennombruddsresolusjonene i 2011 var i følge FNs spesialrapportør for religions- og livssynsfrihet, Heiner Bielefeldt, ”a turning point” i den internasjonale debatten. Vendepunktet ligger, sier han, i at begge resolusjoner ”sikter mot å beskytte personer og ikke religioner og derfor har vunnet bred oppslutning”.¹²

En annen viktig utvikling samme år synes å styrke Bielefeldts optimistiske bedømmelse: I Hovedforsamlingen 12. september 2011 framla den faglig autoritative Menneskerettskomiteen (styringsorganet for FNs Internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter, ICCPR) sin *General Comment No. 34*. (CCPR/C/GC/34).¹³

Menneskerettskomiteens Kommentar nr. 34 er en folkerettslig tungtveiende utlegging av ICCPRs artikkel 19. Artikkel 19 omhandler menneskeretten til menings- og ytringsfrihet. Kommentar nr. 34 viser at det i hovedsak ikke finnes et menneskerettslig grunnlag for et rettslig forbud mot å vanære religion. Med andre ord, de internasjonale menneskerettene kan ikke begrunne en anerkjennelse av ”combating defamation of religion”. Og ikke bare det: lovforbud mot respektløshet mot religion lar seg, med visse unntak, ikke forene med ICCPR. Tre paragrafer i Kommentar nr. 34 er særlig viktige i vår sammenheng, paragrafene 3, 47, og 48. Disse paragrafene er helt eller delvis gjengitt nedenfor (notene er utelatt; uthevingene er mine):

3. *Freedom of expression is a necessary condition for the realization of the principles of transparency and accountability that are, in turn, essential for the promotion and protection of human rights.”*

47. *Defamation laws must be crafted with care to ensure that they comply with paragraph 3, and that they do not serve, in practice, to stifle freedom of expression. . . . States parties should consider the decriminalization of defamation and, in any case, the application of the criminal law should only*

be countenanced in the most serious of cases and imprisonment is never an appropriate penalty. It is impermissible for a State party to indict a person for criminal defamation but then not to proceed to trial expeditiously – such a practice has a chilling effect that may unduly restrict the exercise of freedom of expression of the person concerned and others.

48. Prohibitions of displays of lack of respect for a religion or other belief system, including blasphemy laws, are incompatible with the Covenant, except in the specific circumstances envisaged in article 20, paragraph 2, of the Covenant. Such prohibitions must also comply with the strict requirements of article 19, paragraph 3, as well as such articles as 2, 5, 17, 18 and 26. Thus, for instance, *it would be impermissible for any such laws to discriminate in favour of or against one or certain religions or belief systems, or their adherents over another, or religious believers over non-believers. Nor would it be permissible for such prohibitions to be used to prevent or punish criticism of religious leaders or commentary on religious doctrine and tenets of faith.*¹⁴

Paragraf 48 i Kommentar nr.34 viser til bestemmelser i ICCPR. De viktigste er *kjernebestemmelsene i menneskeretten til ytringsfrihet*. Disse er:

ICCPR article 19.2: Everyone shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of his choice.

ICCPR article 19.3: The exercise of the rights provided for [in article 19.2] carries with it special duties and responsibilities. It may therefore be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary: (a) For respect of the rights or reputations of others; (b) For the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals.

ICCPR article 20.2: *Any advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence shall be prohibited by law.*"

Paragraf 48 i Kommentar nr. 34 viser dessuten til ICCPR artikkel 18 som inneholder *kjernebestemmelsene i menneskeretten til religions- og livssynsfrihet*. Sammen med menneskeretten til *ytringsfrihet* er menneskeretten til *religions- og livssynsfrihet* grunnlaget for den systematiske drøftingen jeg skal foreta nedenfor.

Men før jeg diskuterer holdbarheten i OIC-statenes prosjekt om å sikre støtte i FN til "combating defamation of religion" med henvisning til internasjonalt anerkjente menneskerettsnormer, skal jeg forfølge debatten i FNs organer fram til der den står i dag.

Spørsmålet er nemlig om Heiner Bielefeldt har fått rett i at de to 2011-vedtakene i henholdsvis Menneskerettsrådet og Hovedforsamlingen¹⁵ var et vendepunkt, i den betydning at OIC-statene dermed oppgav prosjektet om å vinne internasjonal anerkjennelse for at "combating defamation of religion" kan støtte seg på ingernasjonalt anerkjente menneskerettsnormer. Bielefeldt var i 2011 ikke alene med sin gledesmelding. USAs Kommisjon for internasjonal religiøs frihet (USCIRF) hilste 24. mars 2011 vedtaket i Menneskerettsrådet med begeistring: "The U. S. Commission on International Religious Freedom welcomed the UN Human Rights Council's significant step away from the pernicious 'defamation of religion' concept."¹⁶ Og den anerkjente menneskerettsorganisasjonen Human Rights First, ledet av Ted Stahnke, feiret det samstemmige hovedforsamlingsvedtaket i november 2011 som et avgjørende og "velkomment brudd med en mer enn tiårig strøm av FN-resolusjoner om å forby 'ærekrenking av religioner' – og på denne måten gi ryggdekning til nasjonal blasfemilovgivning som egner seg til misbruk."¹⁷

Men slike gledesmeldinger, som i 2011 kom fra svært mange menneskerettsforsvarere, har nok vist seg å være forhastet. OIC (fra juni 2011 står forkortelsen for Organization for Islamic Cooperation) har trolig ikke snudd i denne saken. Allerede på Menneskerettsrådets møte 24. mars 2011 gjorde representan-

tene fra Pakistan og Saudi Arabia det klart at de tidligere ”combating defamation of religion”-vedtakene fremdeles måtte anses som gyldige:

. . . videopptak fra Menneskerettsrådets møte 24 mars viser at representantene for Pakistan og Saudi Arabia begge understreket at ”defamation”-resolusjonene står ved lag.

”Jeg vil kategorisk hevde at dagens resolusjon [A/HRC/RE/16/18] ikke erstatter OICs tidligere resolusjoner om å bekjempe vanæring av religioner, resolusjoner som alt er godtatt av Menneskeretterrådet og som fortsatt er gyldige,” sa Pakistans ambassadør Zamir Akram.

Hans kollega fra Saudi Arabia, Ahmed Suleiman Ibrahim Alaquil, samtykket: ”Denne teksten erstatter ikke den allerede eksisterende teksten som i tillegg kriminaliserer angrep på religion. Denne teksten er fremdeles gyldig,” sa han. ”Begivenhetene vi har sett i mange stater og især den kjensgjerning at vi har sett kopier av Koranen bli brent i USA for bare noen måneder siden, krever at vi alle fordobler vår innsats mot dette fenomenet.”¹⁸

Det viser seg at de to ambassadørene gir et treffende uttrykk for OICs posisjon også etter 2011. Dette framgår av mange kilder: OICs Charter (artikkel 1.12 om organisasjonens formål) gjør det klart at den sikter mot ”å beskytte og forsvare islams sanne bilde, å bekjempe vanæring av islam og å oppmuntre dialog mellom sivilisasjoner og religioner”. OICs tiårs handlingsprogram (fra 2005) under ”intellektuelle og politiske anliggender” (punkt 7, ”Combating Islamophobia”) ”understreker det internasjonale samfunns, herunder alle regjeringers, ansvar for å sikre respekt for alle religioner og for å bekjempe at de blir vanæret.”¹⁹

OICs Utenriksministerråd vedtok på sitt 38. møte i Astana, Khazakstan 28-30 juni 2011 en rekke resolusjoner om politiske saker, herunder ”Resolution No.35/38-POL on Combating Defamation of Religions”. Mange av punktene framhever ”combating defamation of religion” som et tungt fellesanliggende for OIC og for hele den muslimske verden. Alle OICs medlemsstater manes til solidarisk innsats i FN for saken samtidig som

alternative strategier også understrekes (sitatene nedenfor er et utvalgt fra resolusjon nr. 35; forekomster av “*combating defamation of religion*” er uthevet av meg):

Cognizant of the urgent need to protect and defend the true image of Islam, to *combat defamation of Islam* and encourage dialogue among civilisations and religions,

Reaffirming the OIC sponsored resolutions on *combating defamation of religions* adopted by the Human Rights Council and the United Nations General Assembly.

Emphasizing that the consistent pattern of safe passage of the resolution, by a majority vote beyond the OIC membership, lends recognition and international legitimacy to the urgent need to *combat defamation of religions*,

Recalling the Baku Declaration adopted by the 33rd Session of the Council of Foreign Ministers and Resolution 27/33-P on the Voting Pattern of OIC Member States on Resolutions of importance to the Islamic World at the United Nations and other international fora,

Expressing concern on the practice, on the part of some Member States being absent, abstaining or not voting in favour of the resolution,

10. *Emphasizes* that, as stipulated in international human rights law, including articles 19 and 29 of the Universal Declaration of Human Rights and articles 19 and 20 of the International Covenant on Civil and Political Rights, everyone has the right to hold opinions without interference and the right to freedom of expression, the exercise of which carries with it special duties and responsibilities and may therefore be subject to limitations only as provided for by law and are necessary for respect of the rights or reputations of others, protection of national security or of public order, public health or morals and general welfare;

14. *Appreciates* the efforts of the OIC Working Groups on Human Rights in New York and Geneva towards sustaining support for the resolution on *Combating Defamation of Religions* and for facilitating the adoption by consensus of the HRC resolution 16/18 on Combating Intolerance, Violence Against Persons Based on Religion or Belief and

requests the two groups to intensify their efforts to coordinate positions and continue to explore options with regard to broadening the support base including through examining the possibilities of reciprocal arrangements with other groups and states with a view to sustaining and broadening support for the resolution on defamation of religions as well as other resolutions of importance to the OIC;

15. *Urges* all Member States to continue to support the resolution on bloc in favour of the resolution at the Human Rights Council, the third committee as well as the UN General Assembly in the true spirit of solidarity and joint action on matters of vital concern to OIC, while exploring alternative approaches, including the one contained in the HRC resolution 16/18.²⁰

Det kan ikke være tvil om at OIC anser det som en viktig sak å bekjempe at religioner, og særlig islam, blir vanæret og anser at det fins sterke *politiske* argumenter og interesser for dette. Hvorvidt OIC anser at det fins holdbare *juridiske* argumenter for å basere et forbud mot vanæring av religion på menneskerettsnormer framgår *ikke* av OIC-møtets resolusjon nr. 35. Henvisningen til internasjonal menneskerettslov i avsnittet 10 ovenfor ("10. *Emphasizes* that, as stipulated in international human rights law . . ." osv.) gir en rimelig korrekt parafrase av de viktige internasjonale rettskilder som der anføres. Men det framgår overhodet ikke at disse rettskilder skulle kunne begrunne noe rettslig forbud mot "defamation of religion".

Kampen som OIC fører for å vinne internasjonal anerkjennelse og i det minste politisk legitimitet for "combating defamation of religion", er først og fremst en politisk og ideologisk interessekamp. I internasjonal politikk er for øvrig OIC langt fra alene om å strekke bruken av internasjonalt aksepterte menneskerettsnormer og mobilisering av støtte for egne politiske og ideologiske interesser i internasjonale menneskerettsorganer, betydelig lengre enn retten rekker.

Hovedinnvendingen som rettes mot muslimske staters kampanje i internasjonale menneskerettsfora for å stoppe "vanæring av religion" er ikke at lovforbud mot krenkelse av religion (eller lovforbud mot blasfemi) ikke lar seg utlede av interna-

sjonalt anerkjente menneskeretter. Slike lovforbud kan selvsagt ikke deduseres ut fra menneskerettighetsnormer. Men OIC har, så vidt jeg kan se, heller påstått at forbud mot å vanære religioner *kan utledes* av menneskeretter. Noe slikt påstår ikke engang den mest provoserende av "combating defamation of religion"-resolusjonene, den som ble vedtatt av Menneskerettskommisjonen i 2001. Denne resolusjonen påstår at vanæring av religioner *er blant årsakene til, og kan resultere i* menneskerettskrenkelser. Det er noe helt annet, og det ingen grunn til å betvile at det fins mange tilfeller der slike faktiske sammenhenger foreligger.

Hovedinnvendingen mot OICs "combating defamation of religion"-kampanje er at lovforbud (og andre statlige tiltak) mot vanæring av religion og mot blasfemi i de stater der slike lovforbud foreligger og blir håndhevet, i seg selv dels utgjør og dels utløser graverende menneskerettskrenkelser. Også der de ikke håndheves, svekker de politiets og domstolers evne til å beskytte livssynsminoriteters, religiøse dissidenters og kjetteres menneskerett til religions-, livssyns- og ytringsfrihet. Dette skjer selvsagt ikke bare i den muslimske verden. Men nesten alle muslimske stater har i dag blasfemilover eller lovforbud mot vanæring av religion, med graverende følger for beskyttelsen av folks menneskeretter.²¹

Summarisk analyse av OICs kampanje "combating defamation of religion" i lys av menneskeretten til religions-, livssyns- og ytringsfrihet

OICs mangeårige internasjonale kampanje "combating defamation of religion" retter seg åpenbart mot stigmatisering og stereotypisering av muslimer i "Vesten", mot islamofobi og diskriminering, mot minaretforbud og antimuslimsk hets, mot skremmebilder om at islam og muslimer truer med å overta vestlige land osv. Slike fenomener er alt for utbredte og har alt for stor oppslutning, etter mitt skjønn. Men at det har seg slik, bør ikke få oss til å overse at OICs kampanjepolitikk *også* er et gedigent skalkeskjul for graverende menneskerettkrenkelser i svært mange muslimske land. Kampen mot vanæring av religion er også et skalkeskjul for å undertrykke kjetterske meninger og praksiser på hjemmebane, for å kneble legitim kritikk og rett-

messig ironi, for angrep på lojale, men uønskede borgere og legitime institusjoner som tilhører religiøse mindretall og livssynsminoriteter.

Men her er ikke min målsetting å trekke opp et såkalt balansert bilde av OICs langvare kamp for å vinne internasjonal aksept for "combating defamation of religion". Jeg har i artikkelens hoveddel presentert noen trekk ved OICs kampanje gjennom 13 år. Det som gjenstår er å drøfte følgende spørsmål: Kan OICs kampanje i FNs menneskerettsorganer overhode forsvares ut fra de internasjonalt aksepterte menneskerettsnormene? Svaret er et tungt nei og et langt mer forbeholdent ja.

Svaret er et tungt nei i den forstand at en religion, et trossystem, en livssynsinstitusjon eller en normativ tradisjon i henhold til internasjonalt akseptert menneskerett ikke med rette kan gjøres immun mot kritikk og ironi, det være seg godartet eller ondartet sådan. Som Bielefeldt sier, menneskeretter "sikter mot å beskytte personer, ikke religioner."

Et forbeholdent ja framkommer derimot dersom vi spør om en religion, et trossystem, en livssynsinstitusjon eller en normativ tradisjon *under spesielle omstendigheter* kan beskyttes mot kritikk og ironi og kunstneriske utfordringer. To typer *spesielle omstendigheter* kan skjelnes:

- 1 Hvis en kritisk, ironisk, harselerende eller utfordrende ytring som retter seg mot et religiøst fenomen i en gitt kontekst er å forstå som uttrykk for hat som oppfordrer til diskriminering, fiendskap eller voldshandlinger, da skal slike ytringer være forbudt ved lov, etter ICCPR 20.2.
- 2 Hvis en kritisk, ironisk, harselerende eller utfordrende ytring som retter seg mot et religiøst fenomen, faller inn under et gyldig vedtatt lovforbud og det for landets myndigheter dessuten er nødvendig i en gitt kontekst å gripe inn mot vedkommende ytring for å beskytte andres rettigheter eller rykte eller beskytte nasjonal sikkerhet, offentlig orden, offentlig helse eller allmenmoral, da kan myndighetene foreta et slikt inngrep, etter ICCPR 19.3.

At oppfordring til diskriminering, fiendskap eller voldshandlinger (i) bør forbys ved lov, er neppe urovekkende. Men

hvorvidt et slikt lovbrudd foreligger i et gitt tilfelle er ofte mindre klart.

Å bedømme hvorvidt ytringer faller inn under (ii) er langt mer komplisert og ofte kontroversielt. Her er selvsagt sakskompetanse, kontekstforståelse og juridisk dømmekraft påkrevet. Et eksempel kan være forbudet som i sin tid ble innført i deler av India mot å distribuere Rushdies bok *Sataniske vers*. Her ble ytringsfriheten veiet mot den overhengende faren for tap av liv. Hvorvidt forbudet var en riktig avgjørelse følger så visst ikke av det abstrakte skjemaet i ICCPR 19.3.

Men lenge før vi havner i rettslige dilemmaer havner vi alle i moralske dilemmaer: blasfemi, harselas med tro (og vantro), stigmatisering og kritikk av de religiøst andre og av det som er livssynsmessig annerledes er først og sist og hele tiden moralske anliggender. La det være sluttordet om ”defamation of religion”.

Noter

- ¹ OIC er en organisasjon av 57 muslimske stater, dvs. stater med muslimsk befolkningsflertall, stiftet i 1969. OIC skiftet i juni 2011 navn til Organisation of Islamic Cooperation. Akronymet OIC forble uendret.
- ² <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/1b059e8cdbceb61a802567690053adca?Opendocument>
- ³ Samtlige FN-dokumenter med relevans til debattene om ”defamation of religion” er tilgjengelige på hjemmesiden til the Strasbourgconsortium: <http://www.strasbourgconsortium.org/index.php?blurbId=778&table=Blurb>
- ⁴ <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=A/RES/60/150>
- ⁵ Den egyptisk-amerikanske resolusjonsteksten med overskriften ”Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social, cultural rights, including the right to development” (sic!) kan finnes ved å søke på Google etter ”UNHRC/A_HRC_12_L.14_Rev.1-English.pdf”
- ⁶ <http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/6A69FF0F95283CE7C12576430046793B?opendocument>
- ⁷ Munir Akram i *Dawn* 30. september 2012, <http://dawn.com/2012/09/30/defamation-of-religion>
- ⁸ Se referansen i sluttnote iii ovenfor.
- ⁹ ”Combating intolerance, negative stereotyping and stigmatization of, and discrimination, incitement to violence and violence against, persons based on religion or belief”, dokumentet er å finne på nettsiden til FNs høykommissær for menneskeretter: ”OHCHR”, velg så i tur og ordern: ”HUMAN RIGHT COUNCIL”, ”Documents and Resolutions”, ”Regular Ses-

- sions”, ”16th Regular Session”, ”Adopted Resolutions and Decisions” og endelig resolusjonssymbol ”A/HRC/RES/16/18” og ”E” for engelsk. Alternativt: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/16session/resolutions.htm>, velg resolusjonssymbol ”A/HRC/RES/16/18” og ”E” for engelsk.
- ¹⁰ <http://www.un.org/en/ga/documents/index.shtml>, under ”Resolutions” velg ”Archives”, velg ”66th-201”, og så ”Resolution No. ”A/RES/66/167”.
- ¹¹ Samme framgangsmåte som i note ix, velg i stedet ”19th Regular Session”, ”Adopted Resolutions and Decisions” og ”A/HRC/RE/19/25”.
- ¹² ”Freedom of Religion or Belief – A Human Right under Pressure,” *Oxford Journal of Law and Religion*, 2012:16
- ¹³ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm> ,velg No. 34, og ”E” for engelsk.
- ¹⁴ International Covenant on Civil and Political Rights er tilgjengelig på <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>
- ¹⁵ Se note 8 og note 10 ovenfor.
- ¹⁶ <http://www.uscirf.gov/news-room/press-releases/3570>
- ¹⁷ ”U.N. General Assembly Abandons Dangerous ‘Defamation of Religion’ Concept”, se: <http://www.humanrightsfirst.org/2011/12/19/u-n-general-assembly-abandons-dangerous-“defamation-of-religion”-concept/>
- ¹⁸ Oversatt tekst klippet fra den konservative amerikanske nettsiden ”cnsnews.com”: <http://cnsnews.com/news/article/un-religious-defamation-resolution-not-dead-says-islamic-bloc> Nettsiden er for øvrig egnet til å eksemplifiserer den opphetete debatten i USA omkring ”defamation of religion”.
- ¹⁹ På OICs hjemmeside finnes organisasjonens Charter og Handlingsprogram tilgjengelig på ulike språk: <http://www.oic-oci.org/home.asp>
- ²⁰ <http://www.oic-oci.org/38cfm/en/docs.asp>, velg ”Political Affairs” og så resolusjon nr. 35 på side 79ff.
- ²¹ Se PEWs report om religionsfriheten verden over, datert september 2012: *Rising Tide of RESTRICTIONS ON RELIGION*: <http://www.pewforum.org/Government/Rising-Tide-of-Restrictions-on-Religion-findings.aspx>

Tore Lindholm, f. 1941. Magister i filosofi, Universitetet i Oslo, 1973. Leder av Seminar i vitenskapsteori ved UiO noen år etter 1980. Førsteamanuensis ved Senter for menneskerettigheter UiO 1991-2011, Emeritus fra 2011. Styremedlem av Oslokoalitionen for tros- og livssynsfrihet siden 1999. Medlem av Menneskerettighetsutvalget i Den norske kirke siden 2006. Redaktør av *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook* 2004, oversettelser til russisk og indonesisk; kinesisk oversettelse kommer 2013.

Respect for religion or defamation of religion?

The debates in the UN on "combating defamation of religion" in light of the human rights to freedom of religion, belief, and expression

The article states that the long and tenacious debates in the organs of the United Nations since 1999 are, against appearances to the contrary, not finished. The conflict has been, as still is, one between parties with heavy-handed interests and substantial political positions that are not easily reconciled. On one side we find states that aim at international political, and more questionable: juridical support based in internationally acknowledged human rights for combating defamation of religion. On the other side we find states that claim such recognition to have pernicious implications for human rights. The main part of the article is an account of the developments and main stages and ruptures from 1999 until 2012 in the debates and tug of war between the groups of Muslim states, in the main coordinated by the Organisation of Islamic Cooperation (till June 2011 Organisation of the Islamic Conference), and "the West." – The short concluding section assesses the legitimacy of OIC's aim of achieving international legitimacy for combating defamation of religion in terms of international human rights standards. The answer to the question is a resounding no and a narrowly qualified yes.